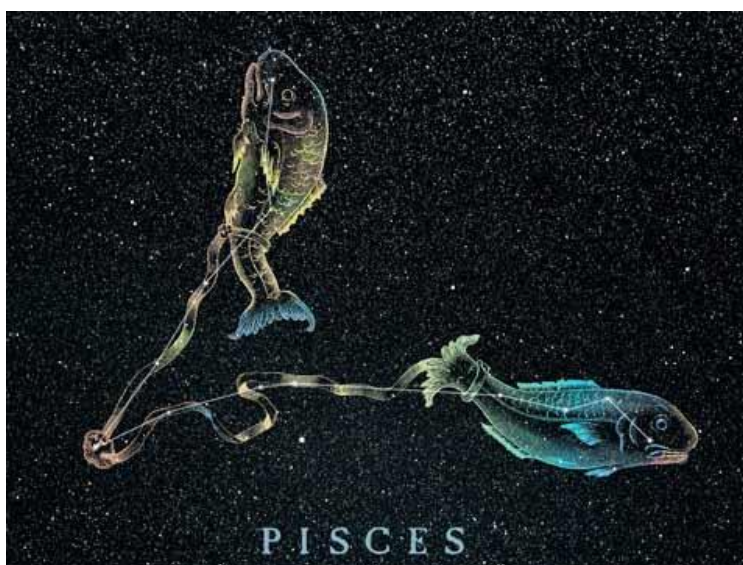

Vsako ozvezdje je mogoče razdeliti na posamezne dele (kose) ozvezdja. Tako natančneje definiramo določen predel neba oziroma natančneje povemo lego, kje se na primer nahaja kakšno vesoljsko telo (zvezda, planet). Označevanje dela glede na celotno ozvezdje so stari astronomi pogosto uporabljali.

Kaj je asterizem?

Del ozvezdja oziroma skupina zvezd v ozvezdju, ki ima lastno ime, nima pa pomena ozvezdja, se imenuje *asterizem*.

Znanih je veliko asterizmov. Vseh seveda ne bomo navajali. So ozvezdja z enim ali več asterizmi. Najbolj znana asterizma sta Veliki voz v ozvezdju Veliki medved in Mali voz v ozvezdju Mali medved. V Velikem medvedu je asterizem tudi Rep (Medveda) oziroma celo Oje voza (asterizem asterizma) itn. V ozvezdju Zmaj najdemo asterizem Glava, v ozvezdju Herkul Palica, Veja in celo Vzhodna roka, v Vozniku Konjska uzda, v Andromedi Veriga, v Perzeju Meč in Glava Meduze, v Orionu Pas, v Vodnarju Amfora oz. Žara itn. Ozvezdje Ribi prikazujemo kot dve ribi, torej sta tam dva asterizma: Severna riba in Južna riba. Z uvedbo ozvezdja Lovska psa, ki ju je Hevelij imenoval Asterion in Chara, sta nastala nova asterizma, imenovana tudi Severni pes in Južni pes. Hevelij je narisal ozvezdje Lisička v podobi lisice, ki v gobčku drži gosko. Tako je nastal asterizem Goska. Ko so ogromno južno ozvezdje Ladja Argo razdelili na tri manjša - Jadro, Gredelj in Krma - so s tem že davno uporabljane asterizme povzdignili v ozvezdja. Imena Meč, Pas, Palica, Glava, Rep itn. so si izmislili navadni ljudje in ne astronomi, vendar so prišla v astronomsko prakso.

Ozvezdje Ribi z asterizmoma Severna riba - Piscis Borealis (Eros) in Južna riba - Piscis Australis (Afrodita), ki ju povezuje vrstica.

So pa tudi opredeljene posebno zanimive in uporabne skupine zvezd, ki so jih že v davni preteklosti poimenovali z več imeni. Najbolj znan takšen asterizem so **Plejade**.

Plejade so lepo vidna gosta skupina šibkih zvezd – razsuta zvezdna kopica v ozvezdju Bik. S prostim očesom lahko na tem mestu neba opazimo šest zvezd, ljudje z dobrim vidom jih vidijo sedem in celo več. Eni tudi deset. Strokovno ime tega asterizma izhaja iz grške mitologije. Za antične astronome je bilo tam sedem zvezd. Večina zgodb o Plejadah je vezana na to številko. Po mitu je okeanida Plejona, Atlasova žena, rodila sedem hčerk: Alkijono, Keleno, Elektro, Tajgeto, Majo, Steropo in Meropo. Tako se imenuje tudi sedem zvezd tega asterizma. Grška beseda Pleiades namreč pomeni hčerke Plejone. Nekateri pa menijo, da ime izhaja iz grške besede peleia - divji golob (golobica). Možno je, da so v začetku to skupinico zvezd imenovali Golobi (Golobice).

Čeprav astronomi večinoma uporabljajo ime Plejade, pa je to le eno izmed številnih imen te zvezdne skupine. Samo v slovenščini jih imamo nekaj deset, kar priča, da so naši predniki dobro poznali to sicer majhno, a dobro vpadljivo skupinico zvezd. Pogosto so jo imeli za Mali voz. Pri nas Plejadam najpogosteje rečemo Gostosevci. Imenovanje Plejad z imenom Kura ali Kura s piščeti (Kura je Alkiona) je zelo razširjeno po Evropi, Aziji in Afriki. Zanje se pojavljajo imena tudi drugih ptic, odvisno od posebnosti živalstva in poljedelstva v določeni deželi. Tako so Plejade tudi Lastovke, Golobi, Vrabci, Papagaji; Ovce, Kozlički, Psi, Lisice; Čebele, Mravlje; včasih Rešeto, Sito (zvezde so odprtнице, skozi katere se vidi nebesna jasnina); Sedem zvezd, Sedem sester; Oči; Grozd, Babe... Vsa imena za Plejade so torej povezana z življenjem, bivanjem ali poljedelskimi opravili ljudi in so nastala v težnji, da bi čim natančneje pojasnjevala, kaj pravzaprav ta zvezdna skupina predstavlja na nebu.

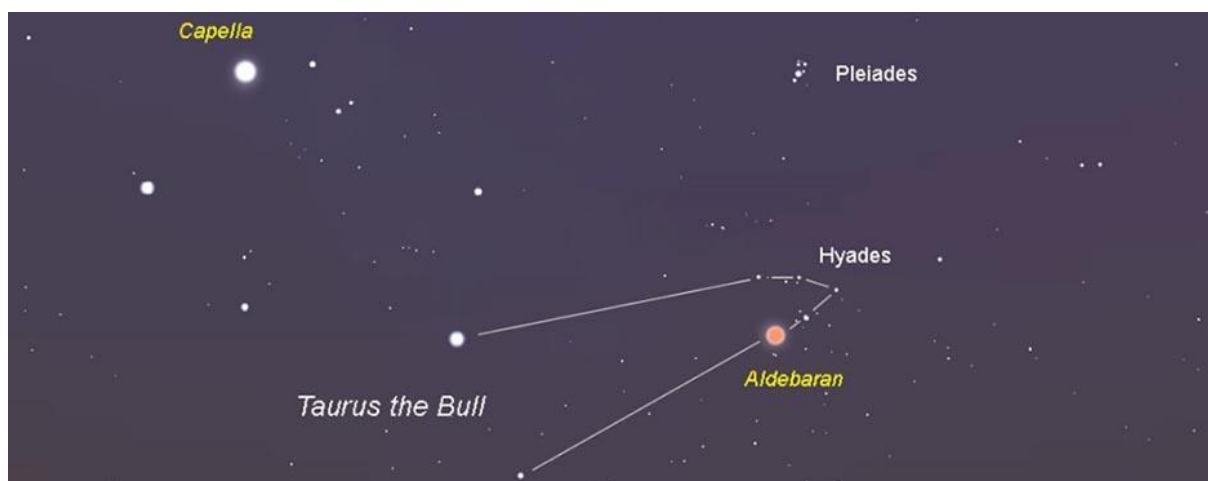

Plejade – poimensko na nebu in še skupaj z očetom Atlasom in mamo Plejono.

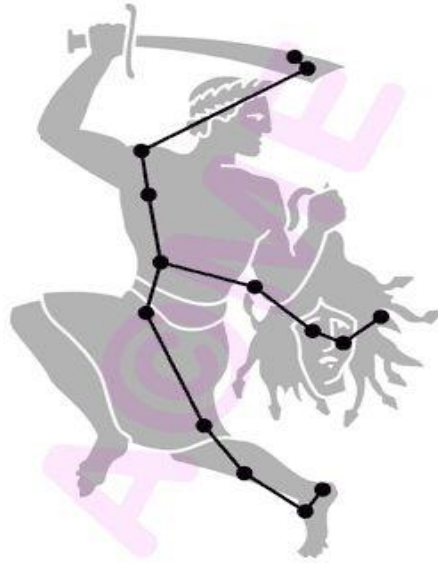
Ples Plejad – naslikal simbolistični slikar Elihu Vedder (1885).

V ozvezdju Bik blizu njegove glavne zvezde Aldebaran je s prostim očesom lepo vidna tudi zvezdna kopica **Hijade**, v kateri so zvezde razporejene v obliki klina. Beseda Hijade v grščini pomeni Deževnice (Dežnice). S pojavljanjem Hijad na jesenskem nočnem nebu Grčije se je tam začejala deževna doba. Nebesni pojav je časovno sovpadal z zemeljskim. Zato je nastalo takšno ime. Deževen sloves Hijad pojasnjuje starogrški mit v več različicah. Mitoloških sester Hijad, polsester Plejad, je bilo tudi sedem (Pater Atlas et Mater Nephela – Nefela, boginja oblakov). Za vseh sedem poznamo njihova imena, na nebu pa jih kot zvezde ne moremo poistovetiti, ker jih poimensko tam ni. Tudi drugih imen za Hijade skoraj ni. Izbrskal sem, da so jih v španskih Alfonzovih tabelah (1248) poimenovali Lampade, na severu Evrope (Estonci) pa jim rečejo Staro sito, da jih ločijo od Novega sita, kot tam imenujejo Plejade.

Lega Plejad in Hijad v ozvezdju Bik

Zvezdne kopice, ki so jih odkrili z daljnogledi, imajo redko lastna imena. Ena od izjem je odprta dvojna kopica **Ha in Hi** v ozvezdju Perzej, ki so jo Arabci imenovali Misam - Zapestje (tudi Zapestnica) ali v daljši obliki Misam as Suraja - zapestje Plejad. Zakaj tako, ni razlage.

Perzej z asterizmoma Meč in Glava Meduze.

V preteklosti je ljudska astronomija poznala veliko asterizmov, ki pa so polagoma postali nepotrebni in so se porazgubili. Natančno lego kakega nebesnega telesa zdaj ne povemo več z navedbo asterizma, v katerem telo leži, ampak z nebesnima koordinatama (rektascenzijo in deklinacijo).

Dvojna kopica Ha in Hi – asterizem v ozvezdju Perzej, posneta z močnim teleskopom, v odličnih opazovalnih pogojih vidna celo s prostimi očmi.

Slike so s spleta.

Kranj – Zlato Polje, 16. 12. 2016

Marijan Prosen